

SLOVENIJA IN OBMEJNA OBMOČJA**Vladimir Klemenčič**

UDK 911.6 (497.12)

SLOVENIJA IN OBMEJNA OBMOČJA

Vladimir Klemenčič, dr., Oddelek za geografijo Filozofske fakultete, Aškerčeva 12, 61000 Ljubljana, Slovenija

UDC 911.6 (497.12)

SLOVENIA AND BORDER AREAS

Vladimir Klemenčič, dr., Oddelek za geografijo Filozofske fakultete, Aškerčeva 12, 61000 Ljubljana, Slovenia

Prispevek prikazuje pomen odprtih meja za najrazličnejše spremembe obmejnih pokrajin in vlogo Slovenije in njenih pokrajin kot obmejnih regij.

The task represents the changes in the function of the international border caused by its opening, some geographic changes of the borderlands and role of Slovenia and its lands as bordering regions.

Območje, kjer lahko opazimo vpliv meje v podobi, procesih in funkciji pokrajine na obeh straneh meje, označujemo kot obmejno regijo.

Med državami Zahodne in Srednje Evrope, pa tudi med Slovenijo ter Avstrijo in Italijo, so z obeh strani meje pod vplivom funkcije meja nastala urbanizirana obmejna območja, ki se po geografskih procesih razlikujejo od notranjosti države. Pravzaprav lahko celotno ozemlje Slovenije označimo kot obmejno regijo, saj na njenem ozemlju lahko v prometu in drugih gospodarskih in negospodarskih dejavnostih ugotovimo učinke odprte meje kot rezultat njenega čezmejnega povezovanja s sosednjimi državami.

S hitrim gospodarskim razvojem Slovenije in Evrope po drugi svetovni vojni ter z meddržavnim povezovanjem z evropskimi državami z blagovno menjavo, s stopnjevanjem turističnih tokov ter z zelo intenzivnim celoletnim pretakanjem delovne sile Balkana v zahodnoevropske države in nazaj, je Slovenija v zadnjih dveh desetletjih postala osrednji prostor mednarodnega tranzitnega prometa in prvorazredni evropski prometni voz, zato se v določeni meri lahko primerja z mednarodno tranzitno vlogo obmejnega prostora med državami Beneluksa, Francijo, Zvezno republiko Nemčijo in Švico. Ta vloga je zaradi intenzivne povezanosti obmejnih območij Slovenije z obmejnimi območji sosednjih držav na osnovi številnih mednarodnih dogovorov, ki posegajo v vse oblike človekove dejavnosti tako na meddržavni osnovi kot na osnovi dogovorov med državami skupnosti Alpe-Jadran, še posebej poudarjena. Prehod-

na lega na severozahodu Jugoslavije med velikimi evropskimi pokrajinskimi enotami (Alpe, Panonska nižina, severni Jadran, Dinaridi) in med kulturami romanskih, germanskih, slovanskih in ugrofinskih narodov, daje Sloveniji v njeni prostorski funkciji poseben mednarodni značaj.

Mednarodno prometno in prostorsko vlogo omogočajo endogeni (notranji) dejavniki obmejnosti, ki so posledica dejavnikov družbenega razvoja Slovenije, ter eksogeni (zunanji) dejavniki obmejnosti, ki učinkujejo iz območij zunaj Slovenije.

Med zunanje dejavnike lahko štejemo bližino metropolitanske regije Lombardije v severni Italiji, iz katere se ponujajo preko Slovenije na vzhod in v nasprotni smeri tokovi blagovnega prometa, v prvi vrsti preko na novo zgrajenega mejnega prehoda z avtoporti na obeh straneh slovensko-italijanske meje v Štandražu pri Gorici v Italiji in v Vrtojbi pri Novi Gorici. Zaradi velikega blagovnega prometa so bili veliki avtoporti zgrajeni tudi pri Fernetičih pri Sežani na obeh straneh slovensko-italijanske meje.

Za obmejnost Slovenije imajo velik pomen tudi severnojadranska mednarodna pomembna pristanišča Trst, Koper in Reka, iz katerih in v katera prehaja preko Slovenije velik obseg blaga iz severnega Jadrana v Srednjo Evropo in v nasprotni smeri. Za mejne prehode in vso Slovenijo so zelo pomembni tudi prometni tokovi iz Zahodne Evrope preko Zvezne republike Nemčije in Avstrije, ki se pretakajo čez našo mejo prek mejnih prehodov Podkoren, Ljubelj in Šentilj po cestah in železnicah.

Ker nas iz vseh smeri obkrožajo avto-

ceste, je razumljivo zanimanje zahodnih držav za čim hitrejšo izgradnjo avtocest iz severne Italije preko Trsta in Gorice, iz avstrijske smeri skozi Karavanški predor in v smeri Graz-Maribor-Zagreb, saj so to najpomembnejše zveze iz Zahodne k državam jugovzhodne Evrope in Bližnjega vzhoda.

Med sestavine obmejnosti moramo prištevati tudi veliko koncentracijo mednarodno pomembnih letališč na obmejnih območjih, ki deloma že usklajujejo porazdelitev svojih vlog (Ljubljana, Maribor, Porto-ruž, Zagreb, Krk, Celovec, Gradec in Trst).

Zelo pomembna je modernizacija železniških prog, kar bi omogočilo nadaljnje izpopolnjevanje vloge Slovenije kot obmejne in mednarodno tranzitne regije za celo Evropo. Z izgradnjo Karavanškega predora je postal prostor med Ljubljano, Beljakom, Trbižem, Vidmom, Trstom, Reko ter Zagrebom in Mariborom prometno tranzitni prostor Srednje Evrope evropsko zelo pomemben. Na to najbolj kaže dejstvo, da imamo na okoli 617 km dolgi bivši jugoslovanske državne meje na območju Slovenije več kot 100 mejnih prehodov različnih tipov – mednarodne, maloobmejne, sezonske za kmete, ki imajo zemljo na obeh straneh meje, ter sezonske turistične prehode. Te mejne prehode uporabi letno okrog 80 milijonov potnikov. Poleg tega lahko kmetje, ki imajo zemljo na obeh straneh državne meje, čez dan prehajajo mejo ob določenem času, z določeno količino blaga, prevoznim sredstvom in kmetijskim orodjem.

Med notranje dejavnike obmejnosti Slovenije štejemo poleg velike prostorske koncentracije mednarodno pomembnih prometnih zvez tudi samo zasnovo socialnega, ekonomskega in prostorskega razvoja, ki temelji na načelih policentrizma in decentralizacije razvoja. Prav učinkovitost pri uveljavljanju načela policentrizma v industrializaciji in v vseh drugih človekovih dejavnostih gospodarske in negospodarske sfere je uspelo Sloveniji ustvariti prostorska težišča družbenoekonomskega razvoja tudi zunaj večje koncentracije v prostoru med Mariborom, Celjem, Ljubljano z okolico in na Gorenjskem, torej v vseh delih Slovenije, s tem pa tudi v obmejnih območjih ob italijanski, avstrijski in madžarski meji, zlasti še ob mednarodno pomembnih poteh. Tako so se ta območja zelo hitro spremenila iz

agrarno zaostalih v urbanizirana območja. Ker je gospodarskemu razvoju na obrobju zlasti v obmejnih območjih sledil razvoj vseh neagrarnih dejavnosti, ki so potrebne za kvalitetnejše življenje prebivalstva (šolstvo, kultura ter izgradnja tehnične infrastrukture), so se razvili bolj ali manj razviti obmejni predeli, poseljeni s sorazmerno visoko kvalificiranim prebivalstvom, usposobljenim za izvajanje nalog, ki so povezane z regionalno strukturo obmejnih območij, z lastnim gospodarstvom in upravljanjem z zahtevno mejno infrastrukturo, ki je potrebna za prenos blaga, prehod potnikov in prenos informacij preko odprte meje za domače in mednarodne potrebe. Razvijanje takšnih funkcij zahteva tudi moderno opremljene mejne prehode in opravljanje posebnih dejavnosti, ki so potrebne za razvijanje in usklajevanje življenjskih potreb prebivalstva obmejnih območij in tudi bolj oddaljenih območij.

Ob vse intenzivnejši razvitosti obmejne vloge Slovenije ter ožjih obmejnih območij in ob povezovanju letah z obmejnimi območji sosednjih držav se odpirajo slovenski narodnostni manjšini v sosednjih državah – v Furlaniji in Julijski krajini v Italiji, na Koroškem in Štajerskem v Avstriji ter Porabju na Madžarskem, prav tako pa tudi italijanski in madžarski manjšini v Sloveniji, možnosti za vlogo posrednika pri povezovanju Slovenije s sosednjimi državami. V procesu odpiranja in povezovanja sosednjih dežel in regij dobiva slovenska, italijanska ali madžarska manjšina, ki obvlada jezik in kulturo dveh sosednjih držav, vse večji pomen. To pa velja še posebej tedaj, kadar se nacionalna manjšina, kot na primer slovenska, vključuje in povezuje v gospodarske in kulturne tokove svojih držav, med drugim z ustanavljanjem lastnih zasebnih podjetij, podjetij slovenske nacionalne skupnosti in mešanih podjetij, ki so v obmejnem območju zgrajena tako s kapitalom iz Slovenije kot tudi s kapitalom iz Avstrije, Italije in drugih držav. Tako je slovenska manjšina s svojim vključevanjem v čezmejno sodelovanje na področju gospodarstva, kulture in znanosti postala pomemben dejavnik za razvoj Slovenije. Med Slovenci v sosednjih državah imamo danes nad dvesto znanstvenih delavcev, ki imajo zato, ker živijo v tehnično bolj razvitih državah, funkcijo povezovanja na kultur-

nem področju in pri prenosu znanja. Posebno funkcijo imajo pri tem gospodarskem povezovanju mešana industrijska podjetja, ki so razporejena na nacionalno mešanih, tudi s Slovenci poseljenimi obmejnimi območji v Italiji in Avstriji.

Ločimo lahko tri tipe obmejnih območij, ki se med seboj razlikujejo po stopnji urbaniziranosti, propustnosti meje, regionalni povezanosti z obmejnimi območji sosednjih držav, času nastanka meje, fizično-geografski podobi (zlasti reliefu), družbenoekonomski razvitosti, intenzivnosti pretoka ljudi, blaga in informacij preko meje ter po medsebojnem prekomejnem vplivanju človekovih dejavnosti na razvoj, vlogo in podobo kulturne pokrajine.

Primer obmejnega območja, ki je doseglo najvišjo stopnjo urbaniziranosti in čezmejne regionalne povezanosti prebivalstva, gospodarstva in kulture, predstavlja v Sloveniji obmejno območje v zaledju Trsta med Koprom, Hrpeljami, Sežano in Novo Gorico. Posebnost tega območja je tudi v tem, da se je razvilo ob novo nastali meji v sorazmerno kratkem štiridesetletnem obdobju.

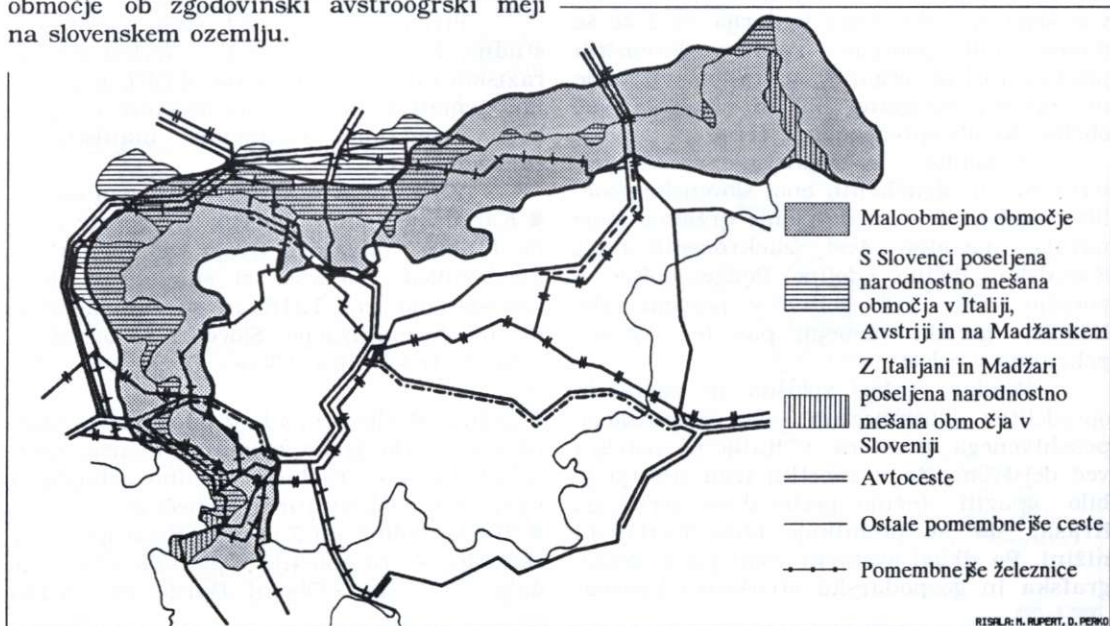
Primer nižje razvitega obmejnega območja je prostor na obrobju Avstrije in Slovenije, stran od velikih centrov, brez lastnih centralnih naselij vzdolž slovensko-avstrijske meje, ki je že več stoletij pred prvo svetovno vojno predstavljala obmejno območje ob zgodovinski avstroogrski meji na slovenskem ozemlju.

Tretji tip obmejnega območja Slovenije predstavlja obmejno območje ob slovensko-madžarski meji pri Lendavi v Prekmurju, ki je bila po prvi svetovni vojni na novo postavljena med Jugoslavijo in Madžarsko. Tako je Lendava izgubila del svojega gravitacijskega zaledja, ki je pripadel Madžarski. Zato je to ozemlje ostalo nerazvito vse do zadnjih dveh desetletij.

Pod vplivom bolj ali manj uspešnega uveljavljanja policentričnega družbenoekonomskega razvoja na obmejnih območjih Slovenije lahko spremljamo večji ali manjši gospodarski napredek, ki ga omogoča zasnova načrtnega razvoja obmejnih, nerazvitih, hribovskih in narodnostno mešanih območij Slovenije. Bolj ali manj lahko ugotovimo vpliv odprte meje v eni ali drugi obliki na vseh obmejnih območjih Slovenije, kjer že sam občutek možnosti vsakodnevnega prehoda meje, ne glede na gospodarske koristi, vzbuja pri prebivalstvu obmejnih območij prijetno psihološko razpoloženje, kar ugodno vpliva na zadrževanje prebivalstva in ohranjanje kulturne pokrajine (1).

1. Klemenčič, V. 1987: *Državna meja na območju SR Slovenije in obmejna območja kot nov geografski fenomen. Razprave in gradivo - Treatises and Documents*, št. 20. Ljubljana.

Slika 1: Nekatere značilnosti obmejnih območij Slovenije.

IZVIR: M. RUPERT, D. PERKO